

Számos olyan szót vagy szuffixumot, amelyek nyelvemlékeink korában még *ē* hangúak voltak, ma nemcsak *ö-ző*, hanem *ē-ző* (vagy *ē > e* változás következtében keletkezett *e-ző*) nyelvjárásokban s a köznyelvben is *ö* hanggal ejtenek. Pl. R. *kētni, zēld, kēszen*, ma mindenütt *kōtni, zōld, kōszōn*. (Sok ilyen adatot idéz Losonczy: Nyr. XLV, 283, 374, NyK. XLIV, 376, 386—89 stb.) Ez a jelenség Losonczy elfogadható feltevése szerint általában úgy magyarázható, hogy *e* szavak *ö-ző* területen váltak a fennebb ismertetett módon *ö* hangúakká s ezen *ö* hangú változatok aztán lassanként túlterjedtek az *ö-ző* nyelvjárások határain és *ē-ző* vidékeken is (s ennek következtében a köznyelvben is) használatosakká váltak. (V. ö., hogy a Zetelaka, Firtosvár-alja és Hodgya háromszöge közötti eredetileg *ē-ző* székely nyelvjárásnak nemcsak egyik-másik, hanem *v a l a m e n n y i ē* hangja helyébe lépett újabban a szomszédos, erősen *ö-ző* székely nyelvjárás hatása alatt *ö*). A köznyelv *ö* hangjai eszerint végső fokon épen úgy keletkeztek ugyan, mint az *ö-ző* nyelvjárások *ö* hangjai, (vagyis részint korábbi *ū* nyiltabbá válása, részint *ē*-nek a rákövetkező *ö*-höz való illeszkedése útján), de mivel a köznyelvben mindig korábbi *ē* hangú alakokat változtattak fel, ezért itt akár *ē > ö* változás eredményének is tekintethetők.

Amely szavaknak *ö* hangú változata még nem régen jutott be a köznyelvbe, azoknak egyelőre (míg az egyik változat el nem avul), hol régibb *ē*, hol újabb *ö* hangú változatát használjuk. Pl. *csēbēr ~ csōbōr, csēnd ~ csōnd, csēnget ~ csōnget, csēpp ~ csōpp, fēdél ~ fōdél, fēdēz ~ fōdōz, fēl ~ fōl, fēnn ~ fōnn, fērgeteg ~ fōrgeteg, gyēnge ~ gyōnge, pēndērit ~ pōndōrit, pēr ~ pōr, rēpül (> repül) ~ rōpül, sēpēr ~ sōpōr, sētét ~ sōtét, szēg ~ sōg, temērdēk ~ tōmērdēk, vēdēr ~ vōdōr, vērēs ~ vōrēs.*

Hörger Antal.

A magyar lélek alapvonásai népi kultúránkban.¹

Kockázatos vállalkozás, ha még oly ingerlő is, a magyar léleknek sokrétű s oly kevéssé vizsgált kérdéséhez nyúlni. A szándék könnyen félreérthető: a magyar paraszt-léleknek nem a teljes és részleteiben megvilágított karakterológiáját kísérli felépíteni ez a tanulmány, hanem ennek a léleknek alapvető és általános: állandó érvénnyel ható jegyeit kutatja. Tehát a következő kritikai megjegyzéseknek is ez a célkitűzés adja meg az igazság-értékét: a vizsgálódásnak ez a szempontja hiányzott eddig.

¹ Mint előadás hangzott el a Szegedi Fialok Művészeti Kollégiumának 1933. jan. 29.-i vitaestjén.

A magyar lélek, a magyar paraszt-lélek kérdése bár többször és több formában fölvetődött ugyan, de eddig még nem talált módszeres földolgozóra, s aki a magyar paraszt-lélek irodalmát keresi, csak ötletszerű vázlatokkal találkozhatik. E tanulmányok, viták a sok lehetséges, a népi kultúra anyagában rejlő gazdag szempontot elhanyagolva igaztalanul egy-egy szempontot részesítenek előnybe. Így például Németh Lászlónak sokszor veszélyesen szellemes tanulmányai közül kettő is foglalkozik a magyar lélek problémáival. Egyszer a magyar tájegységek, egyszer pedig a nemrégiben még divatos magyar fajiság szemszögéből. Mondani se kell, hogy kísérlete balul ütött ki. Hogy egy jellemző példát mondjak: a „Faj és irodalom“² című tanulmányában Juhász Gyulát, aki Ady mellett a legmagyarabb és leginkább lírikus a nyugatos költők között, a fajilag szintelen, a magyarságáról semmi jellemzőt nem mondó költők közé sorolja. Másik tanulmányának³ belső ellenmondásait, téves alapvetését Bibó István mutatta ki részletesen és teljes igazsággal.⁴ A kritikai megjegyzéseken túl Bibó is igyekezett feleletet adni a kérdésre: melyek hát a magyar lélek alapvető sajátosságai? Szerinte a magyar lélek reális és romantikus. Irodalmi, történeti tényekkel igazolja elméletét. Számunkra ez az elmélet mégsem tetszik helytállónak és igaznak. Vessünk egy pillantást az irodalmi tényekre: ha a renaissance költő, Balassi lüktetését, a barokk Pázmány lendületét és monumentalitását, Csokonai finom vergődését, a romantikus Széchenyi, Vörösmarty tépelődő, örületbe hajló izzását, Aranynek kesernyés, mélyberejlő fájalmát és Ady sokfajta lázát *egy-képen* reálisnak és romantikusnak nevezem, valójában semmit sem mondtam vagy e költőkről és a magyar lélekről, vagy a *reális* és *romantikus* fogalmakról. Hogy csak a romantikus fogalmánál maradjunk: ez esetben az irodalomelméletben, pszichológiában használatos fogalmat a lehetőségig megtárgyítottuk, helyesebben egyik alkotó elemét hangsúlyoztuk. Ezek a vizsgálódások különben sem használták azt a megszorítást, amellyel e tanulmány élni fog: kutatásaik nemcsak a magyar paraszt-lélek kérdése felé irányultak, hanem az egyetemes magyar lélek problémája felé. E tanulmány azonban csupán a ma-

² Napkelet, 1928. 1. sz.

³ „Erdély lelke a legújabb irodalomban“, Társadalomtudomány, 1926. 5. sz.

⁴ „Földrajzi szempontok a magyar lélek mai megítélésében“, különnyomat a Népünk és Nyelvünk-ből, Szeged, 1930.

gyar *paraszt-lélek* alkatát kutatja, bárha azzal a tudattal, hogy a magyar paraszt-lélek ismerete bő tanulsággal szolgál az egyetemes magyar lélek kutatójának is.

Ha tehát a magyar néprajzhoz fordulunk, hogy kérdésünkre választ adjon, egy másik nehézséggel találjuk szembe magunkat. A magyar néprajzi irodalom eddigi története elárulja, hogy tudósaink javarésze — most nem tartozik ránk, hogy szándékos aszkézis (pl. Katona Lajos), a lelki struktúrájuk természete, vagy pedig a kor tudományos szemlélete következtében — csak a pozitivista módszerével végezték kutatásukat. Nekik köszönhetjük azt az eléggé nem értékelhető anyagot, amelyet a *Magy. Népk. Gyűjt.* kötetekben, a *Nyelvőr.*, az *Ethnographia* évfolyamaiban összehalmoztak. Az anyag- és adatközlések e tipikusan pozitivista munkája mellett folkloristáink a mese-, ballada-típusok vándorlásával, variánsok összevetésével foglalkoztak s e tárgy-történeti vizsgálódások szintén csak a pozitivista tény megállapításai voltak, s nem is igyekeztek megmutatni az anyagban rejlő, alkotó szellemet, lélekformát. A másik s szintén érdemes eredményeket hozó munkaterület, a tárgyi néprajz is megelégedett a leírással, a tények lehető pontos bemutatásával.

Ha mégis akad kivétel, azt sem használhatjuk, mint tudományos alapvetést vagy anyagbeli (pl. kis, részlet munkák, „jellemképek“), vagy módszertani hiányai miatt. Ilyen pl. a legmerevebben csak materialista szemmel néző munkája Herman Ottónak.⁵ Erdélyinek 1847-es tanulmánya⁶ meghaladott, bár szépen szóló írás a magyar lélekről. Nem segítik elő munkánkat Vikár Bélának megtévesztő, zavaros fejtegetései sem. Ebből a szempontból tekintve Róheimnak gazdag anyagú tanulmányait sem használhatjuk: őt az eredet s nem az alkat kérdése foglalkoztatja; orthodox freudista álláspontja nem alkalmas arra, hogy a sokszor igaz lélektani észrevételei mellett egyéb: szociális, történeti komponensek jogosultságát is elismerje. Bartók és Kodály zenei, elméleti művei már a magyar lélek zenében kifejeződő sajátosságairól szólnak a zene nehezebben megközelíthető formanyelvén — ma is keveseknek. Csak újabb néprajzi irodalmunk mutat fel pár olyan írást, amely az anyagon túl a lélekkel is foglalkozik. Ha még a részleteket munkálják is e tanulmányok, figyelemreméltók, gondolatébresztők; így Gyórfy Istvánnak a Kúnsággal, Kiss Lajosnak

⁵ A magyar nép arcza és jelleme, Bpest, 1903. (Egyébként is elavult.)

⁶ Népdalok és mondák, II. 373. s kkl., Pest, 1847.

a hódmezővásárhelyi, Bálint Sándornak a szegedi paraszt-lélekkel foglalkozó írásai.⁷

Csupán egy olyan tanulmányt mutathatunk fel újabb néprajzi irodalmunkból, amely a magyar parasztság egészének lelki rajzát akarja adni s ez Solymossy Sándornak „A magyar lélek“ c. előadása. Előadása rendszeres összefoglalása, sokoldalú megvilágítása annak, amit a tudományos közvélemény eddig a magyar paraszt-lélekről gondolt. Tanulmányunk kiindulására gondolva nem lehet kétséges, hogy eredményei nem azok, melyeket itt keresünk. A magyar paraszt lélek-formának alapvető, a tájegységek differenciáin fölülemelkedő, egyértelmű vonásait kutatja ez a tanulmány. Amíg ezeket az alapvonásokat kellőképen nem tisztáztuk, addig a magyar lélekről — ez alatt ezután mindig a magyar paraszt-lélek értendő — való tudásunk teli lesz heterogénnek látszó jellemvonások felsorakoztatásával, melyeknek valódi, vagy látszólagos ellenmondásai feloldhatatlanok. Mert kételkednünk kell abban, hogy a magyar lélek olyan értelemben *lovagias* például, mint ahogy az európai ember gondolkodásában ez a fogalom kialakult. Nagyon is ellentmondó példákra bukkanhatunk akár csak népköltészetünkben is (l. tréfás nóták, átok-formulák, betyárnóták), s nem kell azonnal a szegény ember életének egy sereg kevésbé lovagias fortélyára gondolni.

E ponton érkezünk el az objektív meggondolások nélküli közvéleményhez, amely szintén kialakított egy képet a magyar lélekről. Ebben az összefüggésben nem szükségtelen kritikai vizsgálat alá venni a közfelfogás lélek-képét sem. Több árnyalatú, egymással sokszor ellentétes részletből áll ez a közfelfogás. Kialakulásában nagy szerepe volt a romantika magyarságszemléletének. Ez a szemlélet a keletről jött, törzsökös, álmodó, visszavonások közt vergődő, dicső nemzetről énekel, s bár nagyrészt a nemesi nemzetet látja maga előtt, a magyar parasztra is szeretettel kivetíti e vonásokat. A legplasztikusabban s egyúttal a reformátor kritikájával Széchenyi szól a magyar parasztról a romantikusok közül: „A Magyar független önérzésében kerüli a munkát, s büszke vadsággal félreteszi a lelki előmenetel s csinosodás legszükségesebb eszközit napkeleti komolyságában“.⁸ Az idézetből könnyen szétválaszthatók a romantikus és reformátor Széchenyi megállapításai.

⁷ Kiss Lajos, Bálint Sándor ily természetű írásai jórészt kéziratban.

⁸ Uránia szabadelőadások, Bpest, 1920.

⁹ Világ, 46. o.

A romantikának ezt a felfogását bizonytalankodva ugyan, de átvette a következő évtizedek liberális szemlélete is. Ebben a szemléletformában azonban egyre inkább előtérbe jutnak azok a vonások, amelyek a magyar racionalitástról, józanságról szólnak. „Vaskos reális“ a magyar lélek ebben a szemléletben, hogy Arany János szavait használjam. A legelterjedtebbé, legelfogadottabbá ez a fölfogás vált. Lappangó axiómája például, hogy a magyar parasztban éppen e reális, racionalista életlátása miatt semmi sincs abból, amit vallásos szellemnek nevezünk. Még ma is gyakran találkozunk e véleménnyel: így Szabó Dezső materialista mithológiájának egyik alapelve ez volt, bár éppen ez a mithologikus apparátus adott alkalmat a magyar vallásos lélek egy sajátos, úgynevezett „pogány és protestáns“ felfogására, amelynek veszélyes általánosításaival, hiedelmeivel gyakran találkozhattunk.

Bizonyos körülmények még csak elősegítették, hogy a magyar lélekről vallott ez egyoldalú felfogás az igazság színét öltse magára. Ha irodalmunkban szemügyre vesszük a fel-felbukkanó népies elemeket,¹⁰ megállapítható, hogy a reálisnak nevezett elemekkel találkozunk jórésztben. Így Pálóci Horváthnál, Csokonai egy-két költeményében, a „Tempefői“ Szuszmir-jában, Mátyásinál, Kisfaludy, Vörösmarty, Czuczor népies verseiben, a „Csongor és Tündé“-ben, Petőfinél. Azonban az irodalom tanúságtétele sem ilyen egybehangzó: az Arany balladák sűrű, izgatott hangjában, Tamási Aron „Szűzmáriás királyfi“-ának misztikus izzásában már ismeretlen, tagadott erők lüktetését érezzük. Móricz Zsigmond, Szabó Dezső parasztaiban, Ady sok versének a mélyén ezek az irracionális erők és vágyódások jelentik éppen a legbensőbb lényegét a magyarságuknak.

A közfelfogásnak egyik újabb rétegét jelenti a magyar léleknek regionális, a tájegységek szemszögéből ítélő szemlélete. Itt elsősorban s szinte kizárólagosan azzal a felfogással kell szembeszállanunk, amelyet *erdélyi mithológiának* nevezhetünk el. Erdélynek sajátos történeti szerepe nem ismeretlen senki előtt sem. Erdély történeti, politikai hivatását a történet során a nagy erdélyi és magyar államférfiak mindig szemük előtt tartották. Nem is kell az erdélyi Bethlen Gáborra hivatkozni, a magyarországi Pázmány is így ír I. Rákóczy Györgyhöz: „Nem kell uram a keresztyénségnek ilyen szép bástyáját

¹⁰ A magyar szellemiség u. n. népies mozgalmának is a magyar lélek alapvonásainak sajátos alkata adja meg a mélyebb szellemtörténeti ösztönző-okait. A kapcsolat ilyen vizsgálata még hiányzik.

mint Erdélyt pogánynak hagyni“.¹¹ Tudjuk, hogy Erdély nemcsak a kereszténységnek, hanem magyarságunknak is szép védőbástyája volt. Azonban ez a történeti szerep, a mai elszakítottság s az új erdélyi irodalomnak értékes lendülete¹² nem jogosít fel senkit sem arra, hogy ilyen alapon etnikailag is minőség-, értékbeli különbségeket vonjon az erdélyi és többi magyarországi parasztság között. Az erdélyi mithológia buzgó hívei pedig ezt tették. A fafaragástól kezdve a balladáig csak az az értékes, ami székely, vagy legalább is erdélyi. Ez a hiedelem — amely persze jó magyar szándék — csak a saját területéről vett érvekkel bizonyít, s nem akarja tudomásul venni az összehasonlító magyar népművészet, a folklóre eredményeit; e tudományok pedig egyáltalán nem találnak *alapvető* érték, minőségkülönbségeket. Azt sem kell mondani, hogy az erdélyi parasztszociális helyzete sem volt különb a többinél: e tekintetben egyazon ég alatt dideregtek. Senki sem állíthatja, hogy a székely, palóc, a nyíri és szegedvidéki parasztszociális helyzet között nem lennének individuális különbségek, de ez nem jelenti a lelkiség lényegi, értékbeli különbségét: másodlagos vonások, részletekben mutatkozó kiemelkedések, eltérések ezek, melyeket most szükségképpen figyelmen kívül is hagyunk. Bíbó helyesen jegyzi meg említett tanulmányában, hogy a sokat emlegetett székely furcsaság, góbéság „az általános magyar lelkiségnek egyik, számtalanszor variálódó esete“.¹³

Nem hagyható végül megemlítés nélkül a parasztság legújabb, mondhatni újromantikus szemlélete, bár e kutatás számára nem sok eredménnyel szolgál. Ez a szemléletforma még a Szabó Dezső-féle parasztlátásból indult ki, és szociális, lelki problematikája sem sokat változott azóta. Legújabb irodalmunk tehetséges költői, írói mégis inkább mélyebb nyelvi élményekért, témákért közelednek parasztságunkhoz, s tán az a tudatalatti megézés is vezeti őket, hogy itt a magyar történetnek olyan kollektív formájával, olyan szociális formájával találkozunk, amelyet egyebütt s ilyen organikus alakult formában nem találhatnának meg. Újabban ezzel a szemlélettel, főleg néhány naivul túlzó megnyilvánulásával szemben (l. a volt Előörs parasztkultusza) több, sok igazat mondó bírálat hangzott el.

¹¹ Magyar remekírók, 2. 330. o., Bpest, 1904., l. még: Hóman—Szekfiú: Magyar történet IV. Szekfiú fejtegetéseit az erdélyi gondolat kialakulásáról.

¹² Amelynek belső összefüggését a magyarországi irodalommal nemrégiben mutatta ki Tolnai Gábor: „Erdély magyar irodalmi élete“ c. munkájában, Szeged, 1933, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának kiadása.

¹³ i. m. 28. o.

Nem volt szükségtelen a magyar lélek alkatának vizsgálata előtt végig tekinteni ily módon az eddigi tudományos közfelfogást ha csak kiragadott példákön keresztül is. Valamilyen leszámolás szükséges volt, hiszen mindenütt ezekkel a fél-, vagy nem rendszerezett igazságokkal, tévedésekkel találkozunk; szinte valóságos előelméletképpen jelentkeznek, ha a magyar lélekről esik szó. A vizsgálódás megkezdése előtt még előljáróban azt is ki kell jelenteni, hogy a tanulmányunk kutatási területét a népi kultúrának nem az egészére, bár a legérthetőbben szóló részére terjeszti ki: a folklóre anyagát, tehát a népköltés, néphiedelmek, szokások anyagát vizsgáljuk.

Ha ezt az anyagot szemügyre vesszük, első pillantásra két irányba szolgál tanulsággal. Részint magának a népi kultúrának alkatára, részint a magyar lélek egyik alapvető sajátására vet világot. Ez a népi kultúra homogén, kollektív jellegű kultúra s a benne megnyilatkozó magyar lélek is elsősorban kollektív szellemet árul el. E tétel kimondásakor vetődik fel a népköltészet jellegének, az egyéniség és közösség népi kultúrában való viszonyának kérdése. Nem kétséges, hogy az a beállítás naiv és az alkotás lélektanát félreismerő volt, amely elképzelte, hogy a mezőn kapálgató lányok, legények közösen találnak ki egy-egy nótát körülbelül úgy, hogy egyikük mondja az egyik, másikuk a másik sorát. Azonban annak a felfogásnak az igazsága sem olyan magától értetődő, amelyet Babits fogalmazott meg. Már előtte jelenti ki Schöpflin Aladár, hogy a népköltészet nem egyéb, mint a félművelt emberek költészete. Nem vitázunk Schöpflin felfogásával, hiszen egész bátran a teljesen műveletlen emberek költészetének is nevezhetné volna ily módon a népköltést az irodalmi, européer műveltség szemszögéből. Jól tudjuk, hogy ily esetekben módszertanilag az a helyes, ha immanens szempontokat veszünk figyelembe; hiszen népi kultúránkat más hagyományok, — más irodalmi, sőt más nyelvi hagyományok! — más hiedelmek, más szociális és történeti erők formálták. Babits bizonyos értelemben elfogadja Schöpflin tételét s tovább haladva kétségbevonja, hogy a népdal, mese valami kollektív jellegű alkotás jegyeit viselné magán. Mint mondja, nem hisz oly mihológiai szörnyben, mint a nép ajka. A népdal egy ember, egy költő szülötte, amelyen tán faragtak később mások, legtöbbször rontva az eredetét.¹⁴ Bármennyire tetszetősnek tűnjék is fel Babits támadása, még sem jelenti a

¹⁴ Babits Mihály: Gondolat és írás, 195. o., Bpest, 1922. Ugyanebből a tanulmányból („Népköltészet”) ismerem Schöpflin felfogását is.

most egyéni alkotás, mert a népköltészet nem a népi kultúra, hanem a népi kultúra egyik megnyilvánulása. A népköltészet a népi kultúra egyik megnyilvánulása, amely a népi kultúra egyik megnyilvánulása.

... a népköltészet a népi kultúra egyik megnyilvánulása, amely a népi kultúra egyik megnyilvánulása. A népköltészet a népi kultúra egyik megnyilvánulása, amely a népi kultúra egyik megnyilvánulása.

teljes igazságot. (Ami igaz benne, azt a folklorista is rég tudja: emlékezzünk Tolnai Vilmosnak az *Ethnographia*-ban megjelent tanulmányára, a *nótafa, mese*fa kifejezésekre). Ha nem is vesszük figyelembe azt a közhelyszerű igazságot, hogy a nép életében „a legegényibb funkciónak is szociális formája van”,¹⁵ elég konkrét, bizonyító erejű példát találhatunk népköltésünkben. Aki egymásután több népköltési gyűjteményt átlapoz, akár erdélyit, dunántúlit, palócot, vagy Szeged-környékit, előbb vagy utóbb észre kell vennie egy sajátságos ismétlődést: azonos elemeknek, szólásformáknak ismételt előfordulását. Most ne gondoljunk itt témáknak, hangulatoknak ismétlődésére, később ezekről is érdemes lesz említést tenni. Sokkal belsőbb, sokkal inkább a stílus, a forma életéhez tartozó jelenségekről esik itt szó. Elolvasva egy paraszt-nótát különálló, saját egységnek gondolhatni, amely független akármi más nótától. Azonban az összehasonlításnál kitűnik, hogy a nóta alapvető elemei: néha a befejezés csattanója, jelzős szerkezetek, hasonlatok, kezdőképek, a strófászerkezet fordulói, vagy az egész versszerkesztés formai alap gondolata előbukkan több más árnyalatú, más témájú versben is.¹⁶ Ezeket az állandóan ismétlődő alap-elemeket nevezik a folklórban formuláknak. E formulajelenségeket valamiképp Erdélyi János is észrevette, legalább is ezt árulja el

¹⁵ Haberland Mihály: *Néprajz*, 21. o. Magyarul az Ember és Természet sorozat hatodik számaként jelent meg. Hogy a népi kultúrában az egyéni funkciók valóban a hagyományos, kollektív formákat keresik, arra nézve l. pl.: Meumann Ernő: *Az esztetika rendszere* 57. és 92. o., ahol a keleti iparművészet formáinak kötelező kollektív jellegéről ír. (Magyar kiadás: *Filozófiai ktár*. VI. Bpest, 1924.) Ugyanezt a tényt szögezi le Nordenskiöld a délamerikai indiánok vonalas ornamentikájáról szólva: E. Nordenskiöld: *Az indiánok között*, 168–169. o. (Magyar kiadás: *A hat világrész sorozat* X. k., Bpest, é. k.) Marót Károly pompás tanulmányában Homerosról szólva egy sokkal magasabb kultúrfokon ugyanennek az elvnek a jelentkezését mutatja ki az aoidosok és rhapsodosok költői gyakorlatában: Marót K.: *Goethe görögsége*, 48. o. Szeged, 1933. l. még E. v. Sydow: *Die Kunst der Naturvölker und der Vorzeit*. In Propyläen-Verlag zu Berlin, 1923.

¹⁶ Valeska Klein idézendő tanulmányának adatain túl frappáns példát nyújt egy minapában megjelent népköltési gyűjtemény egyik nótája:

Jaj de szélös, jaj de hosszú ez az út,
A molyikre barna legény elindult.
Barna legény térj vissza a régi utadra,
Gondóji rá a szombatesi szavadra... stb.

(Bálint S.: *Szeged népe* I. 31. o. Szeged, 1933.) Itt a közönséges formula hatáson túl az a tanulságos, hogy epikus formula alakít, irányít egy lírikus verset.

említett értekezésének egynémely helye.¹⁷ Rendszeresen Valeska Klein, német egyetemi hallgatózó foglalkozott a magyar formulajelenségekkel.¹⁸ Értekezésének adatai, összevetései értékek, használhatók, következtetései, összefoglalásai azonban nagyrészt általánosságba veszőek, semmitmondók: nem látja a kezében lévő anyag nagy jelentőségét. Pedig csak a formulajelenségek adnak feleletet a kérdésre: van-e kollektív jellege a magyar népköltésnek, s a magyar lélek kollektív formákon át nyilvánkozik-e meg elsőben is? Ezekben a formulákban¹⁹ — s ugyancsak vizsgálni kellene a népmesék oldottabb, prózai szövegében előforduló formulás-jelenségeket is — találjuk meg a népköltésnek kötelező, kollektív stílusát. Az egyéni ötletek, érzések egy kollektív, meghatározó elv, egységes stílus elve szerint fejeződnek ki. Ezek a formulák megjelennek a balladák sötét szóttesében, az incselkedő, szerelmes nótákban, a tánckurjantások szólamaiban, a mesék jelentős fordulójánál. Valóban egy állandó, élő csontvázhoz hasonlítható ez a formula-szerkezet, amely a közösségi stílus törvényeivel determinálja a nóta szövegszerkezetét, stílusát, sőt tartalmi elemeit is. Így azután könnyen belátható, hogy Babits igazsága féligazság s az a megállapítása sem pontos, hogy a népdalt faragás közben rontják. (Ezen a jelentéktelenebb részlet-okon kívül egyéb okai is vannak a népdal romlásnak, amelyekkel itt nem foglalkozhatunk.) Ellenben nagyon is jó példákat tudunk arra, amint Lajtha és Molnár említik a Nyugat egyik vita estjén,²⁰ hogy műdalok, münépdalok miképen formálódnak át a nép ajkán — ama mitologikus ajkon! — valódi népdallá.²¹ A kötelező: szövegbéli, zenei formulák ereje morzsolja le a nem népi, hamis elemeket a dal, a dallam testéről. Mert ahogy szövegbéli, ugyanúgy zenei formulákról is joggal beszélhetni. Elegendő e részben hivatkozni Bartók, Kodály nagyjelentőségű munkásságára. Bartók alapította meg a „Magyar népdal“ (Bpest, 1924) című munkájában a magyar parasztzene típusait. E dallamtípusok normatív,

¹⁷ i. k. 408., 416., 417., stb. oldalak.

¹⁸ V. Klein: Állandósult elemek a magyar népdal szövegekben. Szeged, 1931.

¹⁹ Itt jegyezzük meg, hogy nem lenne hálátlan feladat pl. Czuczor és Petőfi népdalaiban vizsgálni a népköltés formuláinak alakító hatását.

²⁰ I. Nyugat, 1933. jan. 1. V. ö. még Lajtha L.: Népzenei forma problémák, Muzsika I. 3. szám.

²¹ Jellemző példákat hoz fel a megítélés bizonytalanságaira Major Ervin: A népies magyar műzene és a népzene kapcsolatai, Bpest, 1930. c. munkája.

stílusalkotó ereje ugyanoly jelentőségű, mint a szövegformuláké.

A két elsődleges jelentőségű, formai komponensen túl még rámutathatunk egy harmadik, tartalmi komponensre is. Hálás feladat lenne fejtegetni a népköltés szimbólum-rendszerének kollektív érvény-jellegét. Ennek a kérdésnek a fejtegetése azonban sokkal több problémát állít elénk, és nagyon is messze vezetne, úgyhogy elegendő csak utalni rá. A másik és világosabban szemügyre vehető tartalmi elem: a téma, a történet. A balladák, betyárnoták, mesék, tehát az epikumok témáinak rokonsága az egész magyar folklóre területen nagyobbára ismeretes. Tudjuk már, hogy nem egyedülvalók a székely népballadák, mesék, hanem egyebütt is s nem kevésbé szépen megtalálhatók az Alföldön, Dunántúlon — mindenütt.²² De az epikus témákon túl a sokkalta egyénibb lírikus dalokban, a legtöbbször pillanatnyi helyzetekből fakadó tréfás notákban is találhatunk — nem egyszer épp a formulák alakító hatásának következtében — témabeli, ötletbeli azonosságot.

Ez azonban nem jelenti (hisz az ellenkező véglet ugyanolyan téves), hogy az epikumokban, lírikus notákban nem üti föl a fejét az egyéniség a formulák, zenei típusok mögött. Tudjuk azt is, hogy ez az egységes, normatív stílus is egyének tehetőségéből virágozhatott ki csupán. De ezek az egyéni erők közösségi formákban olvadtak föl, kollektív tényezőkké váltak s kezdettől fogva sem akartak az egyéniségnek a mi fogalmunk szerinti hordozói lenni. Ha *egy* ember érzelmeit, lelkiállapotát, szociális helyzetét fejezi is ki a dal, vonatkozhatik *akárkire*: a közös sors, az érzelmek azonos irányulása közösségi jellegűvé formálták. Valeska Klein formulagyűjteménye is elárulja, hogy a költő személye csak élvétve fordul elő (i. m. 6. o.): ha egy emberről, az *én*-ről szól is a dal, a *közösség* sorsát példázza. (Gondoljunk pl. a betyárnoták hőseire.)

(Folytatjuk.)

Ortutay Gyula.

²² V. ö. a M. N. Gy. megfelelő erdélyi, dunántúli, nagyszalontai, csongrádi köteteit, Kálmány Lajos gyűjtését, Kiss Lajos hódmezővásárhelyi gyűjtését, stb.